

τίποτε άλλο σχεδὸν δὲν κάμνει παρὰ νὰ βλέπῃ κηδεῖς ἐμπροστά του; Πρᾶγμα ποὺ ἔκαμε καὶ τὸν Γκαΐτε νὰ γράψῃ γι' αὐτὸ στίχο γεμάτο ἀπὸ μελαγχολία καὶ πόνο:

«Ζούμε γιὰ νὰ κυτάζουμε τοὺς ἄλλους ποῦ πεθαίνουν».

Καὶ μῆπως τάχα ἡ ἀνθρώπινη αὐτὴ μελαγχολία δὲν εἶνε ἔνας ὑποσυνείδητος φόβος θανάτου; Ἐξ ἄλλου ὅμως πρέπει νὰ τὴν θεωρήσωμεν ὡς φυσικὴν, ἀναγκαίαν, καὶ ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἔξυπηρέτησιν τῆς τέχνης. Διότι ὅλοι μας γνωρίζουμεν ὅτι τὰ μεγαλείτερα ποιητικὰ ἔργα εἶνε τέκνα γνήσια αὐτῆς τῆς μελαγχολίας.

Σέβομαι τὴν μνήμην σας, ὁ Ἔλληνες νεκροί,

καὶ καίω στὸν τάφο σας λιβάνι. Θὰ ἐπεθύμουν ὅμως νὰ ἀπαιτεῖτε πρὸ τοῦ θανάτου σας, νὰ σᾶς θάπτουν μὲ ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγώτερον θόρυβον. Τὸ εὐγενέστερον καὶ πλέον πολιτισμένον τένον τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ὁ Χαρίλαος Τρικούπης, ἀπήτησε πρὸ τοῦ θανάτου του νὰ τὸν θάψουν χωρὶς καμμίαν πομπήν.

Ἐννοοῦμεν τὴν ἐπίδειξιν ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ἔξυπηρετῇ τὴν τέχνην. Ἡ τὴν μουσικὴν κατὰ τὴν ἔκφορὸν τῶν νεκρῶν, ἢ τὴν γλυπτικὴν ἐπὶ τῶν μνημάτων.

·Αλεξάνδ. 28)12 Μαρτίου.

ΠΑΥΛΟΣ ΓΝΕΥΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΪΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Τὰ βιβλία καὶ ἡ ζωή. — Ὁ «Πτωχοπρόδρομος» τοῦ Ἰ. Πολέμη. — Τὰ ἔργα τοῦ Βαλαωρίτη. — Ἡ «Κερένια κοῦκλα» τοῦ Χρηστομάνου.

Ξεψυχᾶ ἀργὰ ἀργὰ δικαιούμων, ἔρχεται γοηγο-
ῷτερα ἀπὸ ἄλλοτε ἡ ἄνοιξις, προαναγγέλλεται
ἐνωρίτερα διασκορπισμὸς ποῦ παρακολουθεῖ
τὸ θέρος τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ὅμως δὲν ἡμπορεῖ
νὰ ἰσχυρισθῇ κανεὶς ὅτι ἔγινεν μάτια γενναία κίνη-
σις, ἐπιστημονικὴ, καλλιτεχνικὴ ἢ φιλολογικὴ.
Αὐτὴν τὴν ἐποχὴν γύρῳ μας τὸ πνεῦμα δείχνει
τὴν ἐκλεκτωτέραν τὸν παραγωγήν. «Ολα τὰ θέα-
τρα ἔργαζονται, ἡ μουσικὴ παράγει ἀφθονώτατα,
ἡ ποίησις καὶ ἡ φιλολογία παρουσιάζουν τὰς
προόδους των, ἢ τὰς προσπαθείας των. Εἰς τὴν
Ἑλλάδα λέπει ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν τὸ δια-
νοητικὸν κοινὸν καὶ ἀραιώνονται ἐκεῖνοι πρὸς
τὸν διόπτην ἀπενθύνεται διπομῆτης καὶ δικαλλι-
τέχνης, καὶ στενεύονταν καθημερινῶς περισσότε-
ρον τὰ δραγματικῶν ἐπιπέδων. «Ολοι
πείθονται ὅτι περνοῦμεν μίαν ἐποχὴν μεταβατι-
κὴν ἡ δοπία εἶναι ἀφρόδητος εἰς ἐκείνους ποῦ
τὴν περνοῦν. Διότι αἱ μεταβατικαὶ ἐποχαὶ ἔχουν
μόνον θύματα καὶ μάρτυρας. Δὲν ἔχουν οὔτε
τὴν μέδην ἐνὸς θριάμβου οὔτε τὴν χαρὰν μαᾶς
νίκης.» Εχουν μόνον τὴν πάκραν τῆς κατακρίσεως
ἀπὸ τὸν ἀμαθεῖς καὶ τὸν ἀνικάνοντας, καὶ τὴν
ἀπογοήτευσιν τῆς ἀδιαφορίας.

Καὶ ὅμως ὑπάρχουν οἱ ἀνθρωποι ποῦ ἔργά-
ζονται ἐπίμονοι, ἀκράτητοι καὶ ἀκούραστοι. Δὲν
ὑπάρχει ἵσως τόπος εἰς τὸν δποῖον νὰ γίνεται
τόση ἔργασία διὰ τὴν ἰδέαν δση γίνεται εἰς τὴν
Ἑλλάδα. Δέκα δέκα-πέντε ἀνθρωποι, οἱ δποῖοι
ἐστερεώθησαν καλὰ εἰς τὴν κοινὴν ἐκτίμησιν,
προχωροῦν ἀδιάφοροι εἰς τὴν γύρῳ ἀδιαφορίαν,
ἄποτοι ἀπὸ τὴν κατάκοσιν τῶν πολλῶν.

Εἰς τὸ θέατρον, εἰς τὴν ποίησιν, εἰς τὴν μου-
σικὴν, εἰς τὴν ζωγραφικὴν, εἰς τὴν φιλολογίαν,
γίνεται ἔργασία μόνον διὰ τὴν ἰδέαν. Οἱ ἔργάται
της δὲν περιμένονται τίποτε ἀπὸ κανένα. Ἡ αὐλὴ
δὲν γνωρίζει ἀν ὑπάρχῃ πνευματικὴ ἔργασία εἰς
τὸν τόπον καὶ ἔρωτα ἔνα βιβλιοπόλην διὰ νὰ
μάθῃ πῶς πηγάνει ἡ πνευματικὴ παραγωγὴ^{τῆς} Ἑλλάδος. Ἡ Κυβέρνησις παύει ἔνα Πολέμην
ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴν Πινακοθήκην, διὰ νὰ διαθέσῃ
τὰς ἐκατὸν πενήντα δραχμὰς τοῦ μισθοῦ τον
εἰς δύο τρεῖς ἀργομίσθους, τὸ κοινὸν ἀκολου-
θοῦν τὰ παραδείγματα ποῦ τοῦ δίδονται δὲν δια-
βάζει, δὲν πηγάνει εἰς τὸ θέατρον, δὲν ἀκούει
μουσικὴν καὶ βυθίζεται ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν
βαθύτερα εἰς τὴν ἀδιαφορίαν, εἰς τὴν πεζότητα.

Καὶ ὅμως οἱ ἔργάται ἐπιμέρουν, τὸ θέατρον
ἀναβιβάζει ἔργα νέα, βιβλία νέα ἐκδίδονται, καλ-

λιτέχραι μέρον κλεισμένοι μέσα είς τὰ ἔργαστή-
για, ἐνῷ τὸ κράτος τρέφει ἐκείνους ποῦ βυζαί-
νουν τὸν προϋπολογισμὸν ἔξηπλωμένοι εἰς τὴν
λιακάδα. Κανεὶς δὲν παραπορεῖται. Καὶ μόνον
παραποροῦνται οἱ καλαίσθητοι καὶ οἱ ὀραιοπα-
θεῖς, εἰς τὸν διπόνος δὲν δίδονται τόσον συχγά,
ὅσον ἔπειτε, αἱ εὐκαιρίαι νὰ ἀφήσουν τὴν ψυχήν
των νὰ λικνισθῇ εἰς τὸ ὄραιον.

Πρὸ δὲλίγων ἡμερῶν ἐδόθη εἰς τὸ Βασιλικὸν
θέατρον δι «Πτωχοπόδορομος» δραματικὴ κω-
μῳδία τοῦ Πολέμη. Τὸ Βασιλικὸν θεωρεῖον ἦτο
σκοτεινὸν ἡ πλατεῖα κατὰ τὰ δύο τρίτα κενή,
κανεὶς ἐπίσημος δὲν παρίστατο καὶ ἀπὸ τὸν κύ-
κλον τῶν λογίων δὲν παρενόρισκοντο περισσότε-
ροι ἀπὸ πέντε. Κανεὶς μᾶς δὲν ἔξεπλάγη δι' ὅλα
αὐτὰ καὶ διλγώτερον ἀπὸ δύοντος δι «Πολέμη». Καὶ
ὅμως ἔδωκε τὸ ἔργον του καὶ ἐκέρδισε κάπι
διλγώτερον ἀπὸ ἑκατὸν δραχμὲς δι ποιητής. Ἄν-
αντὸ δὲν εἶναι ἔργασία διὰ τὴν ἰδέαν, τί εἶναι
τέλος πάντων;

Καὶ ὅμως τὸ ἔργον τοῦ Πολέμη ἦτο ἄξιον
καλλιτέρας τύχης. Θεατρικὸς συγγραφεὺς δὲν
εἶναι δι «Πολέμη», διότι κανεὶς λυρικὸς ποιητὴς
δὲν κατορθώνει νὰ εἶναι ποιητὴς δραματικός.
Οπού δι λυρισμὸς πλεονάζει ἐκεῖ ὑστερεῖ τὸ
δραματικὸν στοιχεῖον. Άλλὰ δι «Πολέμη» μᾶς
ἔδωκε μίαν νέαν ὅψιν τοῦ Βυζαντίου, καὶ ἀλλοῦ
ὅπου ἡ ἐθνικὴ συνείδησις εἶναι περισσότερον
ἀνεπιγμένη, μόνον δι νεωτερισμὸς αὐτὸς θὰ
ἔγειμε τὸ θέατρον ἐπὶ σειρὰν παραστάσεων.

Διότι ἔχορτάσαμεν ἔως τώρα τὸ Βυζάντιον
αἷμοχαρὲς, κακοῦργον, βάροβαρον, ἄγριον, φιλή-
δονον, ἀποκρούστικόν. Οἱ συγγραφεῖς μᾶς, οἱ
ὅποιοι ἥθέλησαν ν ἀνεβάσουν εἰς τὴν σκηνὴν
Βυζαντίας ὑποθέσεις, κατώρθωσαν νὰ εῦρουν
μόνον τὰς ἔρυθρας σελίδας τῆς Βυζαντίης μᾶς
ἰστορίας. Καὶ ἀν ἀκόμη τὸ Βυζάντιον δὲν κα-
τώρθωσε νὰ περιληφθῇ τοὐλάχιστον ἀπὸ τὸν
πολλοὺς εἰς τὸν κύκλον τῆς ἐθνικῆς μᾶς
ἰστορίας δύο εἶναι τὰ αἴτια. Εἰς τὴν ἀδιαφορίαν μὲ
τὴν διπόνα διδάσκεται εἰς τὰ σχολεῖα ἡ ἔνδοξος
ἰστορία του, καὶ εἰς τὸν τρόπον μὲ τὸν διπόνον τὸ
ἐθεατροποίησαν οἱ συγγραφεῖς μᾶς.

Ο Πολέμης ἐπῆρε τὰ ποίματα τοῦ Θεοδώ-
ρου Προδρόμου τοῦ χαριτωμένου λυρικοῦ τοῦ
ἐνδεκάπτου αἰῶνος, καὶ ἀπὸ αὐτὰ μᾶς ἔδωκε Βυ-

ζάντιον φαιδρὸν, λυρικὸν, εὐχάριστον. Ο ποιη-
τὴς αὐτὸς, δι διπόνος ἔμεινεν εἰς τὴν ίστορίαν
γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα Πτωχοπόδορομος, ἦτο
βέβαια οἰκογενειακῶς δυστυχής. Ἄλλ' διδοὺς
ἐτραγούδησε μὲ τόσην φιλοσοφικὴν χάριν τὴν
δυστυχίαν του καὶ δι «Πολέμης» κατώρθωσε νὰ
διατηρήσῃ τόσον ζωηρὰν τὴν χάριν αὐτὴν ὥστε
δι δυστυχισμένος οἰκογενειακὸς βίος νὰ γίνῃ
πραγματικῶς δραματικὴ κωμῳδία εὐχάριστος,
πινγμένη μὲ ἐπεισόδια δραματικά, δίδουσα μίαν
εἰκόνα τοῦ Μεσαιωνικοῦ μας βίου διαφορετικὴν
ἀπὸ ἐκείνης ποῦ εἴχαμεν ὡς τώρα. Ἐκεῖνο ποῦ
λέγει δι «Βερλαὶν διὰ τὸν Μεσαιωνικὸν «έπομε et
delicat» δὲν βγαίνει βέβαια τελείως ἀπὸ τὴν
δραματικὴν κωμῳδίαν τοῦ Πολέμη. Άλλὰ τοὐ-
λάχιστον δὲν εἴμεθα εἰς τὴν αὐλὴν εἰς τὴν δι-
ποίαν ἔως τώρα ἐβλέπαμεν μόνον νὰ κόβωνται
μύτες καὶ νὰ βγάζωνται μάτια. Ο διδοὺς δι αὐτο-
κράτωρ Ιωάννης Κομνητὸς παριστάνεται καλὸς
καὶ προοδευτικὸς ἡγεμὼν, δι διπόνος τὸν ποιητήν
του τὸν διακηρύχτει «ψυχὴν τῆς βασιλείας μον».

Τὸ ἔργον τοῦ Πολέμη ἐπαίχθη τέσσαρας φορὰς
εἰς τὸ Βασιλικὸν Θέατρον. Βεβαίως κάπι τοῦ
ἔλειπε διὰ νὰ προοδεύσῃ. Ο δραῖος κρυστάλ-
λινος καὶ μεστὸς στῖχος τοῦ Πολέμη, δὲν εἶναι
ἀρκετὸς δι' ἓνα θεατρικὸν ἔργον. Ο ποιητὴς
εἶναι πολὺ λεπτός, πολὺ λυρικός, πολὺ συμπα-
θητικός. Άλλὰ δὲν ἔχει δύναμιν καὶ ἡ σκηνὴ
θέλει δύναμιν. Ζήτημα ίδιοσυγκρασίας καὶ αὐτό,
ἄλλα σκοπέλος δύον τῶν λυρικῶν ποῦ θέλουν
νὰ παιχθοῦν εἰς τὸ θέατρον. Καὶ τὸ ἔργον μετὰ
τὴν τετάρτην παράστασιν ἀπεσύρθη ἀπὸ τὸ πρό-
γραμμα.

Μᾶς ἔμεινεν δμως πραγματικῶς ἡ μονιμὴ
ώραιίων στίχων τοῦ Πολέμη. Τώρα ποῦ ἡ ποίη-
σις ἔγινε φιλοσοφία, γεωμετρία, βάθος, ἄλγεβρα,
ἄλαμπον ρηγενερισμὸς ἡ ποίησις τοῦ Πολέμη φαί-
νεται ἀπηρχαιωμένη. Μικροὶ νεοσσοί, μόλις
ζενγαρώσαντες δύο ωίμας, δταν ἀκούσουν τὸ
ὄνομα τοῦ Πολέμου, στριφογυρίζουν μὲ περι-
φόργησιν τ' ἀμούστακα χειλάκια των. Τέσσαρες
ἀταλαΐστικοι στίχοι, ὑπογεγραμένοι μὲ ἓνα
ὄνομα ἀκατανόητον, ἔξασφαλίζουν τώρα εὐκο-
λώτερα τὴν ἀθανασίαν. Τί τὰ θέλετε δμως; Ε-
κεῖνοι ποῦ δὲν ἔχουν ττέλον χείλη ἀμούστακα καὶ
δὲν ἔχουν ἀκόμη χείλη ἔξδοτιασμένα, ἐκεῖνοι

ποῦ δὲν μουρμουρίζονταν τὸν Σοῦτσον, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐνθουσιάζονται μὲ τὸν ἀκατανοήτους νεοσούντος, ἐκεῖνοι τέλος πάντων ποῦ δὲν εἶναι οὔτε νέοι πλέον οὔτε γέροι ἀκόμη, ἐκεῖνοι εἰς τοὺς σύχους τοῦ Πολέμη εὑρίσκουν τὴν εὐχαρίστησιν ποῦ αἰσθάνεται κανεὶς εἰς κάθε τι ποῦ μιλεῖ εἰς τὴν καρδιά μας καὶ ὅχι εἰς τὴν σκέψιν μας. "Αν αὗτοὶ εἶναι οἱ ἔλαφοι καὶ οἱ τυποτένοι καὶ οἱ μηδαμιοὶ, συγχωρήσατε τους. "Ενας Ἀλφιέρης ἐφιλοδόξησε νὰ τραγουδήσῃ «τὰς γυναικας, τοὺς ἵπποτας, τὰς μάχας, τοὺς ἔρωτας».

* *

Δὲν εἶναι ἄλλως τε δὲ Πολέμης, δὲ μόρος ποιητῆς αὐτοῦ τοῦ εἴδους διὰ τὸν δόπον γίνεται λόγος αὐτὰς τὰς ἡμέρας.

"Η Βιβλιοθήκη Μαρασλῆ ἐτελείωσε τὸν βίον της μὲ τὴν ἔκδοσιν τῶν «Ἀπάντων» τοῦ Βαλαωρίτου. Τρεῖς δγκώδεις τόμοι μᾶς δίδουν πλῆρες τὸ ἔργον τοῦ Λευκαδίου ποιητοῦ, ἔργον ὃχι μόνον ἐνθουσιάσθων πατριωτικοῦ ψάλτου, ἀλλὰ καὶ τρυφεροῦ λυρικοῦ καὶ δυνατοῦ πολιτικοῦ καὶ ὁραίου διδασκάλου τῆς ζωντανῆς μας γλώσσης. "Ο νίδιος τοῦ ποιητοῦ, συνεκέντρωσεν ὅλα τὰ ποιήματα σπαραγμένα ἐδῶ κ' ἐκεῖ, ἐπρόταξεν ἐπιστολὰς εἰς τὰς δποίας ζωγραφίζεται ὁ ἀνθρωπός, ἔγραψε βιογραφίαν πλήρη εἰς τὴν δποίαν δίδεται τέλειος δὲ καρακτηρισμὸς τοῦ πατριώτου καὶ τοῦ ποιητοῦ. Τὸ ἔργον εἶναι πραγματικῶς μημεωδεῖς καὶ μένει εἰς τὰς ἐπερχομένας γεννεας ἕνα ὁραῖον παράδειγμα ἐνθουσιασμοῦ, ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ δὲν ἀπαντῶνται συχνὰ εἰς τὰ κονρασμένα καὶ ἀπαισιόδιξα χρόνια μας.

"Η ἔκδοσις τῶν ποιημάτων τοῦ Βαλαωρίτου μᾶς γυρίζει δλίγον δπίσω, εἰς τὰ ὁραῖα χρόνια ποῦ μᾶς ἐνοθουσιάζονται οἱ στίχοι τοῦ ψάλτου τῶν «Μημοσύνων». "Ο ποιητής των εἶναι δὲ πρῶτος ποῦ μᾶς ὀμήλησε εἰς τὴν καθαρὰν ζωντανήν μας γλώσσαν, τὴν δποίαν ἥξενρε καλλίτερα ἀπὸ τὸν Σολωμὸν καὶ τὴν ἔχειούτερο ἀρμονικότερα ἀπὸ τὸν Ζαλονώσταν. Εἰς τὰ ποιήματά τους ζωντανεύει ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ, καὶ ἀρμονίζονται οἱ μεγάλοι ἀγῶνες, καὶ πυκνώνεται τὸ ἀρωμα τῆς δημοτικῆς μας γλώσσης, ὅχι δπως τὴν φαντάζονται ἐκεῖνοι ποῦ φαντάζονται τὴν ἔξελιξιν αὐ-

τὴν τραβηγμένην ἀπὸ τὰ μαλλιὰ τῆς «Ἄρρωστης Δούλας» ἀλλὰ δπως τὴν ἔπλασεν δὲ μόρος ποῦ εἶχε καὶ τὸ δικαίωμα καὶ τὴν δύναμιν νὰ τὴν πλάσῃ δὲ Ελληνικὸς λαός.

"Έχουν ἡμικίαν μισοῦ αἰῶνος τὰ ποιήματα αὐτὰ καὶ δμως δ χρόνος περνᾶ ἀπὸ πάρω των χωρὶς νὰ μαράνη τὴν δροσιὰν καὶ τὴν ἀνθηρότητά των. Καὶ μιλοῦν καὶ τώρα εἰς τὴν ψυχήν μας δπως ὠμιλοῦσαν δταν εἴμαστα δεκαοκτὼ ἑταν παιδιά, εύκολα εἰς ἐνθουσιασμοὺς καὶ εναίσθητα εἰς τὸ μυστήριον τῆς φυσικῆς καὶ ἀφελοῦς ἀρμονίας.

"Ακριβῶς τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν δποίαν τὸ γλωσσικόν μας ζήτημα ἔχει χωρίση τὸν γράφοντας καὶ δὲ Ψυχάρης καὶ οἱ δπαδοί του δίδουν - δπλα εἰς τὸν σχολαστικισμὸν τῶν δασκάλων ἀκριβῶς αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἔρχεται είλικροντες καὶ ἔντυμον τὸ ἔργον τοῦ Βαλαωρίτη, νὰ μᾶς δείξῃ ποῦ εἶναι δὲ ίσιος δρόμος. Δὲν ἐπάρχει μέσα εἰς αὐτὸ καμμία βιασμένη προσπάθεια, καὶ κανεὶς ἀνόητος ὑστερολογισμὸς ἐπιδείξεως καὶ τίποτε τὸ ἀκαλάισθητον καὶ τὸ ἀνόρτον καὶ τὸ ἔξεγειδον τὴν ἀγανάκτησιν. "Ο ποιητής ἥκουνσε καλὰ τὸν λαὸν καὶ τραγουδεῖ μὲ τὴν ἀρμονίαν τῶν δημοτικῶν στίχων. "Αλλὰ διὰ νὰ τὸν ἀκούσῃ τὸν ἐπλησίασε, καὶ διὰ νὰ τὸν πλησιάσῃ δὲν ἐφούσκωσε καὶ δὲν ὑπεριδήθη τὸν διδάσκαλον. "Απλῶς ἥροιξε τὴν ψυχήν του εἰς τὴν μουσικὴν καὶ ἀφῆσε τὴν ἔμπνευσίν του νὰ πλανηθῇ εἰς τὰς ἀλληθινὰς πηγὰς τῆς ἔμπνευσεως. Καὶ τὸ ἔργον του τὸ γλωσσολογικὸν εἶναι πραγματικῶς μέγα καὶ ἔχομεν διὰ μέσου τῶν στίχων του τὴν ἐκλεκτὴν σκέψιν καὶ τὴν ὑψηλὴν ἔμπνευσιν ἀποκρυσταλλώμενην εἰς δημοτικοὺς σταλακτίτας καὶ εἰς λαϊκὰ διαμάντια ἀτίμητα.

Καὶ προχθὲς δὲ Χορηστομάνος ὑπερασπιζόμενος τὸ νέον του ἔργον τὸ μυθιστόρημα «Η κερδενία κοῦκλα» ἔλεγε :

— Νὰ μοῦ εῦρετε μίαν λέξιν ποῦ νὰ τὴν μεταχειρίζωμαι ἐγὼ χωρὶς νὰ τὴν ἔχῃ δ Βαλαωρίτης.

"Ισως, πράγματι, δὲν ἐπάρχει λέξις τοῦ Χορηστομάνου τὴν δποίαν νὰ μὴν ἔχῃ δ Βαλαωρίτης. Πιθανώτατα δ συγγραφεὺς τῆς «Κερένιας κούκλας» νὰ μὴν ἀπομακρύνθη οὔτε ἔνα βῆμα ἀπὸ τὸ γλωσσικὸν σύστημα του ποιητοῦ τοῦ «Αστρα-

πόγιαννον». Ἀλλὰ ή συνήθεια τὸ λεκτικὸν αὐτὸν νὰ τὸ βλέπωμεν μόνον ζευγαρωμένον εἰς στίχους καὶ νὰ μὴ τὸ βλέπωμεν εἰς τὸ πεζὸν εἶναι βαθύτατα ωιζωμένη εἰς τὴν ψυχήν μας. Τὸ σχολεῖον ἐργάζεται χρόνια διὰ νὰ μᾶς ωιζώσῃ αὐτὴν τὴν πεποίθησιν καὶ διὰ τὴν σημερινὴν τοῦλάχιστον γεννεάν ή προσπάθεια τοῦ χερούλιωματος εἶναι ἄν δχι ἀνωφελῆς τοῦλάχιστον ὅμως ἄκαρπος.

Καὶ ή «Κερένια κοῦκλα» τοῦ Χρηστομάνου εἶναι γραμμένη, δπως εἴτα ἥδη, εἰς τὸ ψόφος εἰς τὸ δποῖον εἴμεθα ἀσυνείδιστοι. Ὁ συγγραφεὺς τῆς «Ἀντοκρατείρας Ἐλισσάβετ» εἶναι περισσότερον πουητής καὶ ἡθογράφος παρὰ μνηστοριογράφος. Ἀπὸ τὰς δημοσιευθείσας ἔως τώρα ἐπιφυλλίδας δὲν φαίνεται ἀκόμη τὸ δραματικὸν ἐνδιαφέρον ποῦ ἀπαιτεῖται καὶ διὰ τὸ μνηστό- οημα δπως καὶ διὰ τὸ δρᾶμα. Καὶ χωρὶς νὰ εἶναι κανεὶς προφήτης ἡμπορεῖ νὰ μαντεύῃ δτι ὅτε εἰς τὸ μέλλον δὲν θὰ ἑπάρχῃ τὸ ἐνδιαφέρον αὐτό.

Ἄλλὰ ως ἡθογράφος καὶ ως καλλιτέχνης πουητής δ κ. Χρηστομάνος εἶναι πάντοτε τέλειος. Μᾶς δίδει τώρα τὴν εἰκόνα ἐνὸς Ἀθηναϊκοῦ λαϊκοῦ σπητιοῦ, μὲ δλοντος του τοὺς τύπους, διαλεγμένους ἔνα ἔνα ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, γλυφομένους καὶ ἐπάνω εἰς ὠραῖον κατάλευκον μάρμαρον. Τὴν ζωὴν τοῦ μικροῦ λαϊκοῦ σπητιοῦ δὲν τὴν ἔζησεν δ Χρηστομάνος, γεννηθεὶς καὶ ζήσας εἰς τὸ ἴδιον περιβάλλον τῆς ἐκλεκτῆς κοινωνίας ἡ δποία παντοῦ εἶναι κοσμοπολιτική. Αὐτὸν εἶναι μειονέκτημα διὰ τὴν δημιουργικὴν φιλολογίαν. Καὶ δμως δ Χρηστομάνος μᾶς δίδει μίαν εἰκόνα δχι μόνον πραγμάτων αἰσθητῶν, ἀλλὰ καὶ ψυχῶν καὶ διανοημάτων, τὴν δποίαν ἀναγνωρίζομεν ως ἀληθινήν. Ἰδοὺ λοιπὸν ἡ *intuition* περὶ τῆς δποίας μιλεῖ δ Ράσκιν, καὶ ἡ δποία ἐπιτρέπει εἰς τὸν ἀληθινὸν καλλιτέχνην νὰ εἰσέρχεται εἰς ζωὴν ποῦ δὲν τὴν ἐγνώσει καὶ νὰ περιγράψῃ πράγματα ποῦ νομίζομεν δτι τοῦ εἶναι ἄγνωστα.

Αέρονταν διὰ τὸν Φλωμπέρ δτι δὲν ἐγραφε περισσότερον ἀπὸ μίαν σελίδα τὴν ἥμέραν καὶ κατώρθωσε νὰ μὴν ἀναφερθῇ δύο φοράς ἡ ἴδια λέξις εἰς μίαν σελίδα του. Ὁ Φλωμπέρ μὲ αὐτὴν τὴν ὑπερτάτην ἐπιμέλειαν, καὶ μὲ τὸν Γαλλικὸν

γλῶσσαν μορφωμένην πλέον καὶ ξεκοσκινισμένην, ἔγινεν δ περιφημότερος στινλίστ τῆς Γαλλίας. Ὁ Χρηστομάνος ἵσως δὲν γράφει μίαν μόνον σελίδα τὴν ἥμέραν καὶ πρὸ πάντων δὲν ἔχει ξεκαθαρισμένον τὸ γλωσσικὸν ὑλικὸν ἐμπρόδει τού, ὥστε νὰ τοῦ μείνῃ μόνον ή ἐργασία τῆς ἐκλογῆς. Καὶ δμως ή «Κερένια κοῦκλα» ἔχει σελίδας πραγματικῶς ἀριστοτεχνικάς καὶ μία περιγραφὴ τοῦ θεάματος ποῦ ἀπλώνεται κάτω ἀπὸ τὸ σπητάκι τῆς Κερένιας κούκλας, ἀπὸ τὸν λόφον τοῦ Φιλοπάπλου εἶναι φρισμένως μία ἀπὸ τὰς πλέον ἀριστοτεχνικάς σελίδας ποῦ ἥμπορει κανεὶς νὰ διαβάσῃ εἰς βιβλία δλων τῶν φιλολογῶν.

Ἐννοεῖται δτι δ Χρηστομάνος δὲν περνᾶ μόνον μὲ τὸν θαυμασμὸν ἐκείνων ποῦ τὸν διαβάζοντας καὶ τὸν ἐννοοῦν. Μολονότι ή ἐπιφυλλὶς ενδίσκεται εἰς τὴν ἀρχήν της, ἥκονθισμαν ἥδη τὰ πρῶτα διαλαλήματα τῆς σκονιζασμένης σχολαστικότητος ἐναρτίον του. Δύο ἐφημερίδες πρωὶ καὶ ἀπόγενυμα πρεονυγοῦν τὴν Κερένιαν κούκλαν καὶ πέρονυν κομμάτια τὰ δποῖα προσπαθοῦν νὰ γελοιοποιήσουν. Καὶ οἱ συντηρικοὶ, τραπεζῖται, ἔμποροι καὶ φιλολόγοι, στέλλονται εἰς τὰς δύο ἐφημερίδας τὴν φρέκτην των μέσα εἰς ἀμέμπτως δοθογραφημένας ἐπιστολάς.

Ολα δμως αὐτὰ δὲν ἐμποδίζουν ἐκείνους ποῦ ἔχονταν μέσα των αἰσθημα καλλιτεχνικόν, ν ἀναγνωρίζουν δτι δ κ. Χρηστομάνος μᾶς δίδει ἔνα ἔργον τὸ δποῖον θὰ σημειώσῃ σταθμὸν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν. Καὶ φαταζόμεθα δλοι τί ἔργον ἀληθινὰ προπαγανδικὸν καὶ εἰλικρινὲς δ ἀνεγνωρίζετο ή «Κερένια κοῦκλα» ἄν δὲν είχε προηγμήδη δλη ἡ λυσσαλέα προσπάθεια τοῦ Ψυχάρη καὶ τοῦ Πάλλη, προσπάθεια ψεύτικη καὶ ἀνειλικρινής, μὴ ἔχοντας οὕτε τὴν δύναμιν καὶ τὰ ἐφόδια τῆς γλωσσοπλαστικῆς, οὕτε τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἐμπνευσιν τῆς καλλιτεχνικῆς. Εντυχῶς δσον ἀραιοῦνται εἰς τὰς Ἀθήνας αἱ τάξεις ἐκείνων παρ ἐλάτερεσαν ἀλλοτε τὸν κ. Ψυχάρην, τόσον πυκνοῦνται οἱ ἐλεύθεροι καὶ ἀνεπηρέαστοι καὶ οἱ φωτισμένοι οἱ δποῖοι ζητοῦν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ ὠραῖον καὶ σπρώχουν ἀδιφύβως καὶ χωρὶς ὑστεροβούσοντας ἐπιδειξεως τὴν γλῶσσαν πρὸς τὰ ἐμπρός.